

S:t Ragnhilds Gille

i

Söderköping

Årsbok 1954

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Trued Norell, Åke Liljedahl och Enoch Kihlström.

För artiklarna i denna årsbok svarar
författarna själva.

Schröderska gården i Söderköping

På den gård vid Skönbergagatan som under 1900-talet brukat benämnas "Mangelgården" och som i nyare tid haft portnummer 12 samt läger nummer 8 i kvarteret Engelbrekt, var den gamla bebyggelsen bevarad ända till år 1946, då det nuvarande HSB-komplexet efterträdde både "Mangelgården" och dess västra granne. Det gamla böningshuset utmed gatan hade emellertid långt dessförinnan fäst en viss uppmärksamhet vid sig på grund av sin ålderdomliga karaktär: en låg tvåvåningslänga med brutet och avvalmat tak och en tvärs genom huset gående portgång med välvd öppning utåt gatan. Redan under 1900-talets första decennier, när S:t Ragnhilds gille tillkom, började ett intresse göra sig gällande i staden att bibehålla något av dess gamla karaktär och detta borgarhus framstod då som varande ett av dem man borde värja, när det gällde att rädda något av den äldre bebyggelsen åt framtiden. Det talades t. o. m. ibland om att göra gården till ett museum, varvid utrymmena skulle möbleras och utrustas på så karaktäristiskt sätt som möjligt, för att det hela skulle kunna framstå som en äkta, helgjuten borgarmiljö från äldre tider. Denna idé har sedan knappast någonsin helt släppts och när det blev bestämt, att tomten måste avhysas, satte starka och goda krafter inom stadens ledning i gång en aktion för åtminstone rädda gatuhuset. Så småningom ledde detta till att stadsfullmäktige förvärfvade huset och anslog medel för dess nedläggning och flyttning till S:t Ragnhilds friluftsmuseum på och invid den s. k. Gilleskullen. Byggnaden återuppfördes således utmed Skönbergagatans fortsättning på nordvästra sidan av Gilleskullen och i närheten av det gamla bostadshus som sedan länge stått inne på området och i vilket en stor del av S:t Ragnhilds Gillies samlingar förvaras. Åtgärden förorsakade en viss kritik från

sparsamma, men mindre pietetsfulla stadsbors sida, vilka emellertid lyckligtvis befunnos vara i avgjord minoritet, varför räddningsaktionen till sist kunde genomföras och huset färdigställas på sin nya plats. Det är dock enligt min mening endast en surrogatlösning, när man på detta sätt plockar ut en byggnad ur dess gamla miljö och låter den undergå de många förändringar och nytilsätser, som en nedtagning och återuppsättning innebär, även i de fall när man pietetsfullt söker att förgräpa sig så litet som möjligt på huset i fråga. Genom överenskommelse med Svenska Turistföreningen har byggnaden nu efteråt omgjorts till vandrarhem, vilket givetvis medfört en del moderniseringar och tillsatser i det inre, varjämte man, åtminstone tills vidare, avstått från att iordningställa och möblera rummen som ett eller två borganhem. Anordningen har haft det goda med sig, att den givit det ekonomiska tillskott, som behövdes för att kunna lösa uppgiften att rädda huset. Framtiden får utvisa om det hela varit till bättnad eller icke. Man har åtminstone räddat husets stomme och mycket mer blir det kanske icke heller i andra fall som man kommer att kunna överlämna till våra efterföljare, åtminstone när det gäller trähus.

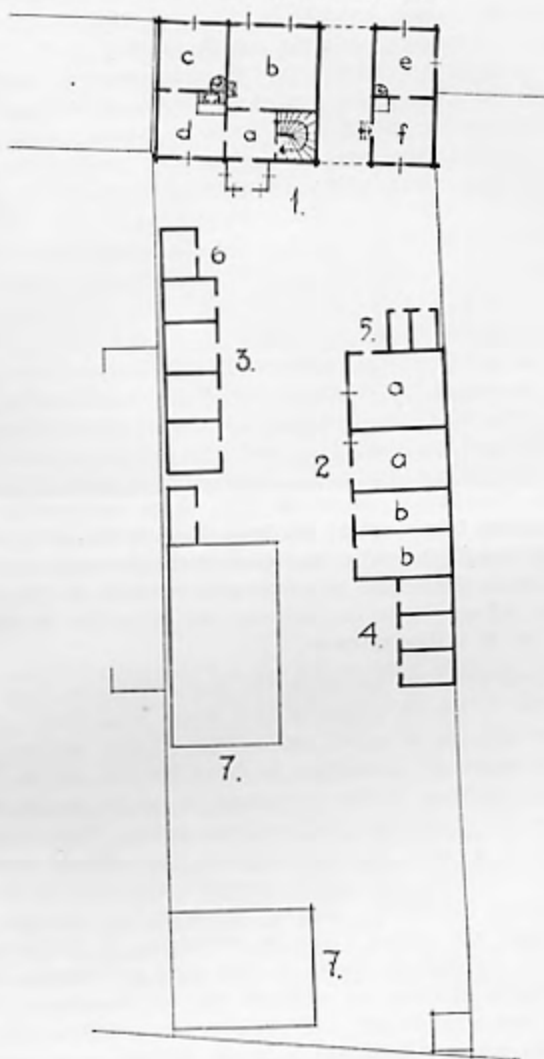
Det intresse och de omsorger, som sålunda nedlagts på att rädda "Mangelgårdens" boningshus, kräver den komplettering som ligger i en tomt-historik och ett uppklarande av frågan: när och genom vem har byggnaden tillkommit.

År 1918 gjorde Ingeborg Erixon på mitt uppdrag en planritning av gården, med anteckningar om de olika rummens och utrymmenas karaktär. Den timrade längan var då brädklädd och mörkt gulmålad i olja samt hade plåttak. Inne på gården funnos dels tvenne långslöpande bodräckor, dels ett par smärre, ny-tillkomna boningshus. I den östra bodsträckan fanns en mangelbod med ingång vettande åt porten. Här stod då en stor mangel, som drogs med järnvev och som sedan slutet av 90-talet hyrdes ut till närboende stadsbor av gårdsägaren, A. P. Jonsson, som med sin familj på 1890-talet inflyttat från östra Ryd. På detta sätt uppkom benämningen "Mangelgården". År 1938 då fru Maria

Plan av tomten 79 visande gårdens tillstånd 1918, sid. 7.

1. Boningshus: a) förstuga, b) sal, c) kammar, d) kök, e) kammar, f) kök.
2. Bod: a) mangelbod, b) vedbod.
3. Vedbod. 4. Avträden. 5. Avträden. 6. Lusthus. 7. nyare boningshus.

SKÖNBERGAGATAN

0 10 20 30 M.

Kindstrand var innehavare av gården, kompletterades på mitt uppdrag inventeringen genom en mera detaljerad uppteckning om de olika utrymmenas karaktär av fil. kand. Maja Eriesson. Det intryck av ursprunglig karaktär, som denna gård gjorde, förstärktes av granngårdarna väster om "Mangelgården" ¹⁾). Omedelbart intill gatuhuset låg nämligen en något högre samt reveterad byggnad med portgång ut till gatan längs den västra gaveln. Själva gården var anordnad som "Mangelgården" med två sidoräckor av bodar. Intill denna stötte ett tredje gatuhus, som även detta var reveterat och försedd med en överbyggd portgång. Det rörde sig alltså om tre tämligen likartade bebyggda tomter, av vilka dock den första eller "Mangelgården" ägde den älderdomligaste prägnen.

När det gäller att följa en gårds historia bakåt i tiden bör man erinra sig att upprepade omnumreringar skett och att man skilde på portnummer och kartnummer. Under modern tid har f. ö. en ny kvartersindelning införts. Intill denna tid hade tomten portnummer 23 och kartnummer 79 samt fanns upptagen i längden på kyrkans gårdar som nummer 61. Efter allt att döma, fick gården de båda förstnämnda numren år 1777 då en omnumrering ägde rum i staden. Någon nyckel till denna har icke kunnat påträffas ehuru den ivrigt eftersöktes. Det finns alltså ingen annan möjlighet än att genom jämförelser på kartor söka fastställa de äldre numren. Det befinns då, att den tomt det här gäller före år 1777 utgjorde nr. 15 i Hagakvarteret.

Går man till 1701 års karta och kartbeskrivning finner man att gården — som då tycktes ha haft samma proportioner som senare innehades av en person som benämnes *Faltin* och som anges ha varit skomakare. Antagligen är denna identisk med en "*Mr Fallentin Johansson Höckert*, skomakare, en mycket gambal man", vilken enligt tillgängliga kyrkhandlingar avled i Söderköping år 1698, 83 år gammal. Kartans uppgifter voro sålunda kanske i viss mån inaktuella, men gården kvarstod måhända i storbhusets läge. Valentin Johanssons "änekia" avled nämligen i staden 1705. — Tydligen var namnet *Faltin* en förkortning av *Fallentin* och detta i sin tur torde ha berott på tyskt uttal av *Valentin*. Valentin Johansson Höckert var måhända son till skomakaren *Johan Höckert*, som avled år 1667 i Söderköping i en antecknad ålder av 80 år och sonson till köpmann *Vallentin Höckert*, vars epitafium

¹⁾ Hr Sigurd Erixon, Söderköping, i Gamla Svenska städer 1918.

Sköbergagatan under 1860-talet, sett från öster. Gaveln av Mangelgården syns. Framom Mangelgården en lada å den plats, där i början av 1900-talet uppfördes det hus, som äges av dr. Carl Högborg.

finnes uppsatt i stadskyrkan och bär årtalet 1643. Vallentin Höckert var född i Westfalen och gift med Elisabeth Jönsdotter. Det är ett exempel på det tyska inflytandet i staden som då ännu icke helt släppt sedan medeltiden.

Enligt kartbeskrivningen ägde Faltin nr 59—61, vilket helt svarar mot tomten under 1800-talet. Av örestalslängderna framgår, att Valentin Höckert bebodde och ägde gård i Hagakvarteret. Detta är de grunder, varpå man kan bygga bestämningen. Någon annan person med det namn det här är fråga om, har vid efterforskning vid landsarkivet i Vadstena icke kunnat påträffas i vare sig tomtöres- (örestals-) eller mantalslängder för denna tidsperiod.

Det framgår av 1701 års kartbeskrivning att tomten var bebyggd och att den förutom själva byggnadsområdet omfattade även en källgård samt ett stycke grästomt.

Vem som närmast efter Faltin Höekerts änka blev ägare av gården vet man icke. Först på 1750-talet börjar tomtens öden att klaras. Tabellen i slutet av art. visar ägarlängden med vissa data som kunnat uppsåras rörande innehavet av gården och de överlåtelser som det här varit fråga om. Atminstone sedan 1754 och fram till 1775 satt sadelmakaren *Niclas (Nils) Nor(d)ström* på tomten, men hur och när han hade förvärvat den är oklart. Den såldes år 1775 på auktion till någon *Bolvid Törnqvist*, vilken var sadelmakare vid Gusums bruk och avled i Ringarum 1797. Han erlade auktionsskillingen för sent och det är möjligt, att detta var orsaken till att en ny försäljning omedelbart kom till stånd. Hans innehav var alltså blott en episod. Svärfadern tyckes ha haft dåliga affärer och hans bouppteckning 1777 visar, att han stod i gäld för bl. a. 1 1/2 års hyra. Det går ej att fastställa hurvida han flyttade från gården eller ej år 1775. I bouppteckningen upptogs i varje fall följande möbler, vilka möjligen kunna ha beagnats i det dåvarande boningshuset på tomten nr. 79, nämligen: ett litet gammalt klädskåp, ett gammalt litet matskåp, ett slagbord, ett sängställ, en gammal korgsäng, 6 gamla stolar, två gamla koffertar, en gammal kista och en gammal "tabulett", dvs. hänghylla i två eller tre våningar. — Att någon av dessa båda sista nämnda ägare skulle ha byggt huset eller överhuvudtaget gjort någon större insats i byggnadshänseende på tomten synes uteslutet.

Alla skäl tala för att det till nutiden bevarade boningshuset och kanske också övriga byggnader på tomten uppförts av kammerrättsnotarien *Simon Jacob Schröder*, vilken innehade gården under åren 1776—1777 och hade köpt den på auktionen efter sadelmakare Törnqvist för 1,600 rdl. kmt. Detta bestyrkes också av att fröken Hedvig Caroline Tillas, som var gårdens ägare 1801—1812, år 1805 uppger att huset då var "nägra och 20 år gammalt". Änkan Christina Schröder, f. Lönholm, uppger i mannens bouppteckning att en del virke och spik inköpts och att även andra omkostnader gjorts, antagligen för då ännu återstående inredningsarbeten. Tyvärr gavs ingen möjlighet för den, som skriver dessa rader, att granska kanttimmeringen och andra konstruktionsdetaljer när huset nedtogs och flyttades till sin nuvarande plats, men alla yttre kriterier stämma väl överens med en datering av byggnaden till 1776—1777. Det halvt avvalnade höga taket och de kvadratiska fönsteröppningarna utgöra en borgen härför, även om de icke i sig själva medgiva en så bestämd datering. Några listprofiler,

beslag eller andra detaljer som kunde vara till ledning, finnes knappast bevarade. Det lilla som bevarats, talar i varje fall icke emot den ovannämnda dateringen och denna kan alltså anses fullsäckrad. De data, som äro kända om notarien Schröder, som var sör till en handlande i Norrköping och dennes hustru, Gerdruta Hagenthal och sannolikt född 1715, visa tydligt att han ägde den ekonomiska och kulturella position, som kan antagas ha erfordrats för byggnadsföretaget. Han var också en studerad man och vid hans död 1777 var tomten värderad till 4.000 daler knat, alltså mer än dubbelt mot vad han köpt den för. Om hans ekonomi och tillgångar ger houppteckningen goda upplysningar. Vid sin död 1777 ägde Schröder enligt denna följande möbler med vilka tydligen familjens hem var utrustat:

1 ekeskåp	1 bordbänk
1 mans bira	1 soffa
1 gammal pulpet	1 blåmålad träsläng
1 brunt matskåp	1 gammal grön d:o
1 gammalt d:o	1 tältsäng
1 nyckelskåp	1 beslagen brunmålad kista
1 d:o något större	1 d:o omålad
1 slagbord	1 gammal d:o
1 d:o i <i>salca</i>	1 dussin brunmålade trästolar
1 litet obrukligt	2 speglar
1 the bord	3 gamla contrefait med ram
1 slagbord av ek	3 gamla taflo utan ram
1 ekbord	1 ekebord i 4 delar
1 gammal brun koffert	

Boet var f. ö. relativt välförsett i fråga om husgeråd, sängkläder, linne o. dyl., men också med div. redskap däribland även vagnar, slädar, sadlar o. dyl. samt åkerbruksredskap och en del boskap. Att änkan icke byggt huset synes säkert. Hon sålde sin del relativt snart och de löda omyndiga barnens lotter såldes 1780. Ehuru försäljningsåtgärden inte direkt har kunnat kontrolleras trots efterforskning i lagfartsprotokoll och andra handlingar synes gården år 1780—89 ha delvis disponerats av en änkeöverstinna *Hedvig Maria Blix*, född *Ekestubbe*, vilken dog på *Braberg* i *Skönberga socken* 1791 och vars mäg. major *Diedrick von Rosen* jämte dottern bodde som hyresgäster i huset åren 1780—1786. — Änkeöverstinnan *Hedvig Maria Blix* var född år 1721 och dotter till överste *Ernst Johan Ekestubbe* och *Christina Anna Catharina Bogeman*. Hon gifte sig 1751 med överstelöjtnant *Gustaf Adolf*

Blix, född 1708, död 1777 på Bottna i Bro sn. Stålm. (öfverste-löjtnant Blix var son till Magnus Blix 1660—1745, överjägmästare i Medelpad, Ångermanland och Jämtland 1721, begravd i Styrnäs kyrka, Ångermanland). Makarna Blix hade 4 döttrar:

Christina Catharina 1752—1763.

Hedvig Lovisa född 1753 på Bottna, död 1825 i Söderköping, g. m. 1777 majoren *Axel Diedrick v. Rosen* i hans 2:a gifte, Major v. Rosen var född 1717 och dog 1801 på Lenshult, Ö. Ryds sn. Han deltog i fuskas kriget på 1740-talet samt fälttåget i Skåne 1743 och kriget i Pommern 1750. Makarnas son Gustaf Adolf föddes 1779 och dog s. å. i Söderköping. Gustava Leonora född 1760, död 1834 i Söderköping. Maria Charlotta född 1760, död 1837 i Söderköping, g. m. kaptenen Carl Johan Wallén född 1725 i Konungssunds sn. Östergötland, död 1795 på Bråberg, Skönberga sn.

Enligt Söderköpings stads förmyndarprotokoll 11/10 1780 anhöll förmyndaren för avlidne notarien Simon Jacob Schröders söner, Johan Simon och Jacob Schröder, handelsmannen i Norrköping Simon Johan Schröder i en ingiven skrift, att han måtte få försälja sina myndlingars ägandehälfv i gården, emedan de omvändigas moder genom ett fördelaktigt köp försålt sin ägandehälfv. Sedan magistraten konstaterat, att en annan norrköpingsfrände ej hade något att invända mot försäljningen, medgavs denna. Något uppbud eller någon lagfartsuppgift har ej kunnat påträffas och man kan därför icke se vem köparen var. Ryttmästare *Carl Gabriel von Block*, som enligt 1780 års mantalslängd bodde i gården ägde en skuldsedel på 2,000 daler kmt., som rådmannen N. Schachtelsen den 6/2 1775 utgivit till notarien Simon Schröder. Enligt kvitto hade von Block köpt skuldsedeln av barnens förmyndare. Ryttmästare von Block hade alltså affärer med Simon Jacob Schröders arvingar, men mer vet man ej med säkerhet. Han var född 1735 på Bjärby, Kuddby sn. Ög. och dog 1782 i Söderköping. Han var son till sedermera ryske öfversten Achilles Gabriel v. Block och Hedvig Sofia Ridderberg och sonson till Magnus Gabriel v. Block, född 1722 i Söderköping. C. G. v. Block var sedan 1763 g. m. Hedvig Sofia Brandtberg, född 1738, död 1798 i Söderköping och dotter till ryttmästare Arvid Brandtberg och Anna Catharina Iopedia. Bland barnen märkas Sofia Catharina, född 1768, som 1792 gifte sig med kyrkoherden i Tingstad Magnus Palmblad, död 1798 och sedan gifte om sig. Enligt 1779 års karta ägde ryttmästare v. Blocks farbroder, kammarherre

Carl Jacob v. Block till Broxvik, född 1720, död 1801, följande gårdar i Söderköping: i Bergskv. nr 12 och 27 (arv o. eget) nr 15 (kyrkojord) i Hospitalskv. nr 5. (arv och eget). — Vem som innehade och bebodde gården mellan åren 1789—97 kan således ej med full visshet avgöras. År 1797 sålde emellertid änkeryttmästerskan, som en tid bott där, densamma till apotekaren Magnus Freudenthal. Änkeryttmästerskan dog året därpå.

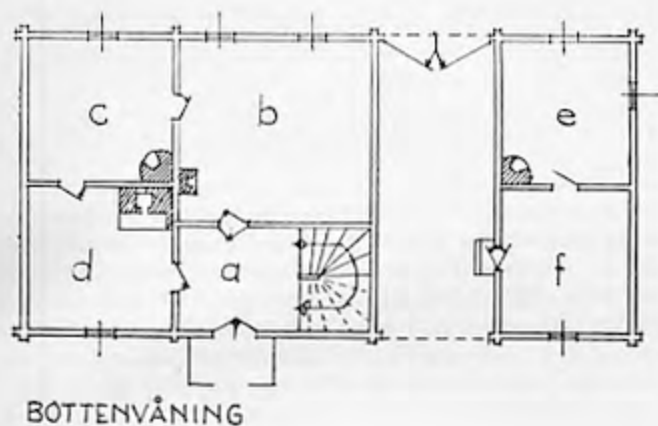
Familjen Schröders förvärfv innebar ett avbrott mot den tillfångare traditionen, att hantverkare innehade gården. Denna tradition gällde länge för hela Skönbergagatan men förändrades så småningom och tidigast efter vad det tyckes genom att "ståndspersoner" skaffade sig gårdar och hus vid denna stadens mest moderna gata, där också så småningom en del handlande slog sig ned. Granngården mot väster med kartnummer 78 och portnummer 24, innehades 1779 av en murmästare Kindgren, som i detta års kartbeskrivning säges ha bebyggt densamma. Han förvärfvade gården 1777 och byggnadsföretaget tyckes alltså ha varit samtidigt med det Schröderska. Det kan då vara av intresse att se på 1779 års karta, hur grannskapet överhuvudtaget telde sig. Närmast i väster följde som nyss sagts murmästare Kindgrens tomt och ännu längre i väster en tomt med portnummer 26 och kartnummer 77, vilken tillhörde guldsmeden Johs. Söderdahl. Båda dessa tomter ha, såsom ovan antyts, ända fram till tiden för avhysningen i och för HSB-huset läbehållit en mycket ålderdomlig prägel och åtnästons undervåningsarna torde kunna dateras till 1770-talet. Det finns alltså åtskilliga skäl som tala för att alla tre gatuhusen äro ungefär samtida, ehuru de båda västra någon gång senare blivit påbyggda, vilket också förklarar, att de blivit något högre än det Schröderska boningshuset. Förhållandet var detsamma på 1860-talet, vilket ett foto från denna tid visar. Möjligen var det i samband med denna påbyggnad som de båda husen blevo reveterade. Öster om den Schröderska gården låg en dubbel trädgårdstomt med kartnummer 80. Den tillhörde en tullinspektor Bergman som förvärfvat tomten år 1758. Detta förklarar att den östra gaveln på det Schröderska gatuhuset var uppförd för att den synas och även hade ett fönster dels i undervånigen, dels i vindsvånigen åt detta håll. I södra kanten ut mot gården låg ett tomtparti, vilket betecknades som kyrktomter och kallades "Ringarums och Fyllingarums gårdar". Där hade inspektor Bergman en loge samt ett vagns- och ett fähus. Yngre kartor från 1800-talet visa, att denna dubbeltomt jämte den närmast öster därom beläg-

na tomten i huvudsak förblevo obebyggda trädgårdar till dess att Nybrogatan här förlängdes söderut i samband med den nya järnvägsstationens tillkomst år 1906. Före den tiden hade dessa tomter ett stängsel mot Sköoberggsgatan och ungefär mitt på tomt nr. 80 utmed samma gata en timrad bod med gaveln vänd mot denna. Utmed stängslets väste ännu vid sekelskiftet diverse lövträd väster om boden, öster om denna stod en rad högresta popplar. I söder gränsade den Schröderska tomten liksom granntonterna direkt till "Tokebrunnsgärdet" mot vilka de avgränsades med ett stängsel och kanske också redan då ett avloppsloke.

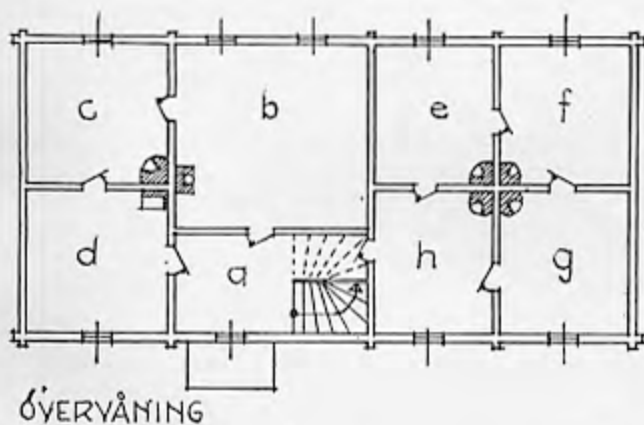
Vid ryttmästare von Blocks död uppgjordes en bouppteckning, som var synnerligen välförsedd och allt tyder på att han var mycket förmögen. Då han emellertid bodde i en annan gård nära stadskyrkan, ha vi här ingen anledning att fördjupa oss i hans bostadsstandard. Hans änka avled år 1798 och hon hade året innan sålt gården, men kan möjligen ha bott kvar i denna till sin död. Den tämligen välförsedda bouppteckningen äger därför ett visst intresse. Bland de möbler som omnämnas äro följande av särskilt intresse:

- 1 st större spegel med förgyld ram
- 1 st natteduksspegel
- 1 st kamspegel
- 6 st lampetter
- 2 st fauteuiller med rödt och hvitt öfverdrag
- 5 st stolar med dito dito
- 2 st grönmalade bord
- 1 st dito mindre
- 9 st grämålade, oklädda stolar
- 1 st gulmalad soffa med blå och hvitrandiga dynor
- 1 st större blämålut skåp
- 3 nne ställ
- 1 st grämälad enmanssäng
- 3 st små pallar
- 3 st kistor varav en på vinlen
- 2 st små kistor
- 3 st rullgardiner

Änkeryttmästerskan v. Block hade sålt gården till apotekaren *Magnus Freudenthal*, som fick köpebrev på denna år 1799. Han sålde gården 1801. *Magnus Freudenthal*, som var född år 1766

BOTTENVÅNING

ÖVERVÅNING

0 | 5 | 10 | 15 M.

Planritning visande husets tillstånd 1805.

Bottenvåningen: a) förstuga med trappa upp till övervåningen, b) sal, c) sängkammare?, d) kök, e-f) kamrar.

Övervåningen: a) förstuga, b) sal, c) sängkammare, d) kök, e) förmak?, f-h) kamrar.

och son till en apotekare, köpte Söderköpings apotek 1792 och innehade detta till 1804, varefter han arrenderade åtskilliga andra apotek. Magnus Freudenthal dog på Träkebo, Fogelås sn., Västergötland år 1849. Han var gift med Anna Charlotta Linde, född 1768 (död 1808) i Söderköping och dotter till fullskrivaren B. M. Linde.

Efter apotekare Freudenthal blev *Hedvig Carolina Tilas* ägare av den Schröderska gården. Hon köpte denna år 1801 och bodde där till 1810 samt sålde fastigheten år 1812. Hedvig Caroline Tilas var född 1753 och dog ogift i Söderköping 1820. Hon var stiftsjungfru och dotter till friherre Daniel Tilas, (bergsråd, landshövdingens titel, riksheraldiker), 1712—1772 och friherrinnan Anna Catharina Akerhielm, 1722—1772. Makarna Tilas hade ännu en dotter, nämligen Brita Mariana Tilas, född 1758, död ogift i Söderköping 1801. Systrarnas farbrors, överste Olof Tilas, maka Hedvig Christoffersdotter, adl. Adlersparre, var född 1729 och avled år 1815 i Söderköping. Friherrinnan Hedvig Tilas gravsten står utanför och norr om S:t Laurentii kyrka. Överste O. Tilas dog 1790 i Nyköping. Det kan ju tänkas, att systrarna Tilas haft ett hem hos farbrodern efter de båda föräldrarnas död år 1772 och att de efter farbroderns död bott tillsammans med fastern i Söderköping.

År 1805 uppgjorde den Schröderska gårdens dåvarande ägare, friken Tilas, en beskrivning över gården, ställd till direktionen för allmänna brandförsäkringsfonden med begäran om försäkring och värdering av fastigheten. Den av brandförsäkringsfonden sanna är företagna värderingen finns även bevarad. Enligt dessa dokument och en samtida målarräkning var tomten bebyggd på följande sätt:

Nr 1. *En träbyggnad* av furu i 2 våningar, h. 1 $\frac{1}{2}$ alm. l. 27 alm., br. 13 $\frac{3}{8}$ alm. — tegeltak på bruten resning och takstolar; båda gavlarna samt knutarna klädda med bräder; 1 alm hög sten-fot. Portgång genom huset från gatan. Husets värde i det stånd vari det befinner sig. Rdl. 825; 8 sk.

Boningshuset innehöll 2 lägenheter, en i vardera våningen och som vi skola se, tyckes också den ena lägenheten i allmänhet ha varit uthyrd. I uthusen funnos stall och vagnshus samt bönslus. Boskapen f. ö. tyckes ha varit inrymd på annat ställe.

En systematisk undersökning av vilka hyresgäster som bott i gården har icke kunnat genomföras. Genom Gunnar Thornström vid Vadstena landsarkiv vilken även på annat sätt bistått vid denna utredning ha emellertid vissa uppgifter kunnat erhållas om de hyresgäster som bodde i gården vid 1700-talets slut och 1800-talets början. Dessa hyresgäster, som nästan uteslutande hörde hemma i adelskalendern, ägde nära släktskapsförbindelser med godsens i stadens omgivning. Uppgifterna om deras familjeförhållanden ha erhållits i G. Elgenstierna. Den introducerade svenska adeln ättartavlor. Dessa personer voro:

Ulrika Ratzwill, f. Fröling, född 1733 död 1788 på Lästad, Mogata sn; änka efter major Nils Ratzwill, född 1719, död 1782 på sin egendom Kullerstad, Mogata sn.

Baron Daniel Pfeiff, hovintendent, född 1736, död 1803 i Söderköping, g. m. friherrinnan Eva Christina Sparre, född 1753 på

Mangelgården, så den såg ut ären strax före flyttningen till Gilleskullen.

St. Alviken, Nykils sn., Östergötland, och död 1813 i Söderköping, dotter till majoren frih. Bleckert Casimir Sparre och Ulrika Christina Posse.

Major Anders Nordenstolpe, född 1756, död 1841, g. m. friherrinnan Vendela Sofia Sparre, född 1755 och syster till Eva Christina Sparre. — Makarnas son Ulrik Fredrik Magnus, född 1790 i Söderköping. Sonen Filip Casimir Magnus född 1794 på Brunneby, Dagsbergs sn., död s. å. på Bolltorp, äldste sonen Magnus Bleckert född 1786, död 1853 på Alboga i Drothems sn.

Kapten Bleckert Magnus Nordenstolpe, född 1778, död 1833 i Stockholm, son till Arvid Georg Nordenstolpe, kammarråd, ägare till Bolltorp, Skünberga sn., född 1739, död 1799 på Bolltorp och Catharina Charlotta Sparre, död 1822 i Norrköping; Arvid Georg Nordenstolpe var bror till Anders Nordenstolpe, vilkens hustru var broderns svägerska. B. M. Nordenstolpe var gift med Catharina Charlotta Möllersvärd, född 1785, död 1855 i Borgå och dotter till landshövding Carl Adolf Möllersvärd. (Barn, födda 1804, 1806, 1810 i Söderköping, 1817 i Norrköping. Arvid Georgs och Anders far, Elias Magnus Ingman adl. Nordenstolpe, kammarrevisionsråd, ägare till Bolltorp, född 1704 i Nykland, död 1773 på Rörstrand).

Juliana Elisabeth Rosensvärd, född 1780, död ogift 1837 i Söderköping och *Sofia Gustava Rosensvärd*, född 1783, död ogift 1837, voro döttrar till Carl Reinhold Pettersén, adl. Rosensvärd 1781, född i Karlskrona 1739, död i Sthm. 1790, överstelöjtnant och tygmästare, g. m. Lovisa Eleonora af Rabbe född 1758, död 1799 på Bosgård, Söderköping.

Om dem, som efter fröken Tilas ägde den Schröderska gården, ha följande uppgifter erhållits.

Lars Rydström, som år 1812 förvärvat gården och sålde den 1824, var läradsskrivare och dykerikommissarie i Norra och Södra Tjust. Han var enligt uppgift född 1/5 1750 i Lofta (ej påträffad under detta datum i födelseboken) och avled 20/10 1826 i Loftahammar. Lars Rydström var gift med Margareta Bergström, enligt uppgift född 14/3 1758 och död 31/1 1816 i Loftahammar. Makarna synes aldrig ha bott i gården i Söderköping; en son till dem, bryggaren Carl Hans Rydström, var född 4/12 1786 i Misterhult. Han bodde i gården under åren 1813—16. Den, som sedan köpte fastigheten, hette *Per Broman*. Han var inspektör, senare bryggare och uppgives i Söderköpings husförhållningar vara född

1/6 1783 i Grythyttan. Per Broman var gift med Christinn Dahlberg, född 2/12 1787 i Motala, Makarna, som inflyttade 1823 från Jonsberg, bodde från detta år till 1858 i gården.

Från omkring år 1860 till slutet av 1880-talet bodde en målarmästare C. J. Sandström i gården. År 1890 inköptes sedan denna av en från Ö. Ryd inflyttad lantbrukare vid namn L. G. Jonsson. Fru Jonsson synes att icke långt efter inflyttningen ha börjat uthyra en mangel, inrymd i en flygelbod och denna omständighet gav så småningom fastigheten namnet Mangelgården. År 1910 köptes gården av f. d. lantbrukaren H. Kindstrand, vilken även ägde gården med portnr 26 och kartnr. 77. Kindstrand bodde aldrig i Mangelgården. Han avled omkring 1920. Hans äska innebad gården ännu 1938. Uthyrningen av mangeln upphörde när familjen Jonsson sålde fastigheten. Det är således bara en kort episod i gårdens senare historia som givit den dess nuvarande namn. Den, som skriver dessa rader, föreslår därför att gården i stället skall erhålla sitt namn efter den man, som med största sannolikhet byggt den och att den således i framtiden skall kallas Schröderska gården.

KALLOR

Tryckta: Elgenstierna: Den introducerade svenska adelns ättetavlor.

A. Lovertin — C. F. V. Schimmelpfennig och K. A. Ahlberg: Sveriges apotekshistoria. II, Odén: Östgötars minne. Ulander: Beskrivning av S:t Laurentii och S:t Drottens kyrkor i Söderköping, Söderköping 1922, Gamla Svenska Städer.

Otryckta: P. M. rörande gården nr 23 med kartaummer 79 i Högakvarteret i Söderköping sammanställt av amanuensen Gunnar Thorström, lundsarkivet, Vadstena, på grundval av där befintliga arkivalier (lagfartsprot., mantals- och husförhörslängder, köpebrev, förmyndarprot., inteckningsprot., brev, "Gård Fyrketalslängd"). Beskrivning av gården upprättad av fröken Tilas 21. 1. 1805 och ställd till Directionen af Allmänna Brandförsäkringsfonden.

Värderingsprot., upprättat av Allmänna brandförsäkringsfonden 5. 2. 1805.

"Värdi på Målning i Högvälborna Fröken Tilas egendom" utställd av målaren Joh. Lorentz Hult 24. 1. 1805.

Ägare till Skönbergagatan 12. (Kvarteret Engelbrect n:r 8)

År	Namn	Yrke, titel	Förfvärvssätt; köpesumma	Anm.
1709	Faltin	skomakare		Ägde enl. kartbeskrivning 1701 n:r 59-61.
1754-1775	Nichlas Nordström g. m. 1. Stina Lundberg. 2. Catharina Betzler	— sadelmakare	— —	— —
1775-1776	Botvid Törnqvist g. m. Inga Margaretha Norström	sadelmakare	Köpte gården på auktion 18/4 1775 för 2,200 dt. kmt. (enl. auktionsprot.) I maj:8 i S. skrivelse till länsskyrkan den 25/12 1775 nämnes att gården skulle säljas för 2 a ggn. sedan inropen underfått att i rätten till erlagga auktionsskillingen. Enl. detta brev skulle gården säljas på auktion 18/2 1776 kl. 11 f. m. Tydliggen hade T. erlagt auktionsskillingen först i jan. 1776.	Vann burskap som sadelmakare i Söbo, på vad sätt N. förvärvat gården, derköpning 20/6 1755 och avled därstädhuru lagfartsprot. har genomänts des i en uppvisen ålder av 74 år. för åren 1755-54. — Gården gäldbun- Rodde ätminstone från 1754 — 1701. den försålles på auktion till mågen, äxsevärt 1669are i gården Hagakv. sadelm. B. Törnqvist. Gusum. n:r 15.
1776-1777	Simon Jacob Schräder g. m. Christina Lönböhm	f. d. kämmerättss- notarie	Köpebrev 24/1 1776; köpesumma 1 600 dlr. kmt. Gården värderas i boupp-teckningen 1777 till 4,000 dlr. kmt.	Sadelmakare vid Gusum. Avled 20/1 1797 i Ringorum i en uppåtven ålder av 65 år. 4 mån.
1777-1780	Schröders arvingar: änkefru S. samt sö- nerna Johan Simon och Jacob	—	Vem som var köpare framgår ej av handlingarna. Något uppbud av försäljningen har ej påträffats i lagfarts-prot. 1778-84.	Död i Söderköping 1777. Död i V. Husaby 1788.

1780— 1789	Hedvig Maria Blix f. Ekestubbe och henn- nes arvingar	änkeoverstinna	Ingen uppgift finns när och av vem hon övertagit gården.	Död 1791 på Brabers, Skönberga s:n. Förekommer i mantalsl. 1 egn. 1781. 3 ättningar bl. a. Hedvig Maria g. n. major A. Didrik v. Rosen; makarna bodde i gården omkr. 1780—85. Död 1798 i Sönderköping.
1797— 1797	Hedvig Sophia v. Block	”änkeryttmäster- ska”	Någon uppgift om när och av vem H. S. v. B. förvärvade gården har ej påträffats i lagfartsprov. Hon bodde emellertid i gården och sålde den 31/7 1797.	
1797— 1801	Magnus Freuden- thal	apotekare	Köpbrev 31/7 1797; köpes:a 638 rdr. 42 sk. 8 rst. riksgäldsmynt. — Köpet uppbjöds 1:a gången 14/8 1797.	Ägde apoteket i Söderköping 1792— 1800. Död 1849 på Trakebo, Fogelås s:n. Vgl.
1801— 1812	Hedvig Caroline Thlas	fröken	Köpte gården enl. köpbrev 25/4 1801 för 944 rdr. 21 sk. 4 rst. i riksens ståndens kontors sedlar. Köpet upp- bjöds 1:a gån. 24/7 1801; laga fasta 28/12 1803.	Bodde i gården till 1810. Död i Sö- derköping 1820.
1812— 1824	Lars Rydström g. m. Margaretha Berg- ström	rådskrivare, dy- kerkommisarie i N. och S. Tjust hd.	Köpte gården enl. köpbrev 23/1 1812; köpes:a 1,433 rdr. 16 sk. banko. Kö- pet uppbjöds 1:a gån. 3/2 1812.	Makarna lyckas aldrig själva ha bott i gården; sonen bryggare Carl Hans Rydström, f. 1788, bodde här 1813— 1816.
1824— 1858	Per Broman g. m. Christina Dohiberg	örysgare; frälseinsp.	Köpte gården av Lars Rydström för 1,200 rdr. banko eller 1,800 rdr. riksgälds- mynt. Köpet uppbjöds 1:a gån. 8/3 1821.	Makarna inflyttade 1823 från Jöns- berg.
omkr. 1860— el. iv 1880	C. J. Sandström	målare		I tax.-l. 1878 omtalas 2 hus.
1890— 1910	L. G. Jonsson från O. Ryd	f. d. lantbrukare		
1910—	H. Kindstrand	f. d. lantbrukare		

Bouppteckning efter Sadelmakaren Niclas Nordström 3. 2. 1777 (Söderköpings Arfshandlingar F 1 Nr 9 sid. 337).

Bouppteckning efter KämmersRättsNotarien Simon Jacob Schröder 21. 5. 1777 (Söderköpings Arfshandlingar F 1 Nr 9 sid. 423).

Bouppteckning efter Ryttmästaren Vällborne Herr Carl Gabriel von Block 8. 8. 1782. (Göta Hovrätts arkiv).

Bouppteckning efter EnkeRyttmästerskan Vällborna Fru Hedvig Sophia von Block född Brandtberg 16. 8. 1798 (Göta hovrätts arkiv).

Karta över Söderköping år 1701 med beskrivning (Lantmäteristyrelsens arkiv).

Karta över Söderköping år 1779 med beskrivning (Lantmäteristyrelsens arkiv).

Karta över Söderköping 1894.

Karta över tomten, kartar. 79 uti Hagakvarteret av Söderköpings stad, upprättad år 1913 av J. E. Bergvall.

EFTERSKRIFT

Vid utarbetningen av denna uppsats har författaren haft mycken och god hjälp av tjänstemän vid Landsarkivet i Vadstena samt av assistenter vid Institutet för folklivsforskning i Stockholm och i alldeles särskild grad av kandidaten fröken Anna Britt Sifversson. S:t Ragnhilds Gilles samlingar ha också beredvilligt stått till mitt förfogande.

S. E.

Vardagsliv på Stegeborg under Johan III:s tid

Åtskilliga av kronans slott fungerade under 1500-talet såsom centra för förvaltningsområden — ett slottslän eller fögderi 1) — vars omfattning tid efter annan skiftade. Fogden, som stod i spetsen för ett sådant område, residerade antingen på själva slottet eller i någon blygsammare annexbyggnad. Hans uppgifter var mångskiftande. Skattepersedlar och naturaprestationer skulle uppbäras, jord- och skogsbruk under de till slottet hörande s. k. ladugårdarna — varmed avsågs någonting betydligt mer än i vår tid — drivas, underhålls- och reparationsarbeten på kronans byggnader ombesörjas, kronobetjäningen försörjas, trupptransporter organiseras, rättskipningen övervakas, ja, uppräknigen skulle kunna göras ännu mycket längre. Det anförda må räkna för att bestyrka, att kronofogden var kungl. maj:ts "Mädehen för alles" i orterna. Hans befogenheter var jämförelsevis stora. Någon egentlig mellaninstans mellan sig själv och kronan, oftast representerad av Räkningekammaren, hade han icke. Visserligen fanns i bl. a. Östergötland förordnade ståthållare, en slags föregångare till landshövdingarna. Men deras uppgifter var aldrig klart utstakade och någon kontinuerlig kontroll över den rutinnässiga lokalförvaltningen utövade de icke.

För kronobetjäningen i ett fögderi bildade detta närmast en liten stat i staten. Huvudstad var slottet med sin talrika personal av skilda kategorier, sjulasörjare, skrivare, fogdekarlar, hantverkare, ladugårdsfolk, knektar och tillfällighetsarbetare. "Stadens" uppland var fögderiet med där bosatta adelsmän, bönder, lägre kronobetjänter och andra.

1) Slottslänen skilde sig från de vanliga fögderierna därigenom att där fanns ett kungligt slott.

Fogden — han kallades också ofta befallningsmannen — hade ärligen att redovisa ett driftöverskott, sedan alla av kronan avlämnade lokala funktionärer fått sitt. Vart nettot skulle ta vägen bestämde i detalj av kungl. maj:it och de organ, som under denne utövade riksstyrelsen, främst riksrådet. Kungl. hovet tog en dryg andpart. Majestäterna med sina följn om hundratals personer var ofta på resor runt landet. Den s. k. hovförtäringen sändes därför långt ifrån alltid till huvudstaden. Därnäst kom försörjningen av krigsmakten. Borglägerknektar, förlagda till kronans fasta hus, och förbanden i krigstjänst slukade stora mängder proviant, kläde, vapen — och transportenheter, främst för sjötransporter. Graanfögderierna levererade ofta överskottsartiklar till varandra. Företrädesvis idkades byteshandel mellan bergslags-, slätt- och kustfögderier. De förstnämnda behövde livsmedel, de sistnämnda järn. En livlig handel drevs också mellan fögderi, förvaltningen och borgarna i städerna. Kläde och salt stod främst på listan över varor, som ej framställdes inom landet och sålunda måste importeras av städernas köpmän.

Vi skall nu söka följa vardagstillvaron på en av kronans fasta börgar. Vi väljer en av de mest kända — Stegeborg. Efter att under långa tider ha bebotts av världsliga stormän — förläningslagare, — hade det 1543 gjorts till centrum i ett eget slottslän. På borgen stationerades en kunglig fogde. År 1590 löd under honom bl. a. hela Hammarlunds härad. Sedan måsommartiden 1588 hade *Nils Grevsson* upprätthållit fogdesysslan. Bakom sig hade han då en lång bana i kronans tjänst. Vi känner den från och med 1576, då han blev utnämnd till fogde i Norrköpings län. Under sina två år där hade han bl. a. presiderat på rådstugorna och övervakat borgmästares och råds sätt att handha sina ämbetsåligganden. Efter ett par år i spetsen för östergöthands bergslagsfögderi återvände han till Norrköping 1579 och kom att stanna där till dess han flyttade till Stegeborg. Eluru hans fögderi under de sista åren före stegeborgsflyttningen endast omfattade Bråbo härad, kvarbodde han i Norrköping. Där förvärvade han sig betydande ekonomiska intressen. Senast på sommaren 1586 började han köpa jord — en attung i Alsgrädet. Snart nog hade han flera åkrar och ängar därtill, antingen genom köp eller arrende. Efter sina år på Stegeborg skaffade han sig också arrendet på en av Norrköpings största kvarnar, Dagsbergskvarnen. Slutligen må nämnas att han även var delägare i fartyg som gick på östersjöhamnar.

Om hans släktskapsförhållanden är ingenting med säkerhet känt. Hans fader bör ha hetat Greger — med den sammandragna formen Grels. Detta namn var då som nu ganska ovanligt. Under senare delen av 1500-talet känner författaren från Östergötland, blott en enda lärare av detta namn, Grels Andersson. Han var sekreterare eller möjligen bokhållare hos Wellam De Wijk, vilken från 1569 fungerat såsom hertig Karls köpman, 1580 utnämns till befälningssman över alla kronans järnverk och från 1587 arrenderade Finspångs bruk. Säkrare än dennes faderskap till Nils Grelsson är den sistnämndes släktskapsförhållande till Lasse Grelsson, borgare i Norrköping. Nils och Lasse var säkerligen bröder.

Redan under Nils Grelssons första fogdetid i Norrköping, befinnes Lasse Grelsson jämte en annan person i staden vara "proviantborgare" där. Termen innebar, att han var borgare i staden, men samtidigt fungerade som en av ledarna för kronans proviantmagasin där. Han och hans kollega mottog utskrivna livsmedelsgårdar och levererade proviantartiklar till fogden eller andra, som på dennes order skulle bekomma livsmedel ur kronoförrådet. Liksom fogden Nils Grelsson var Lasse jordägare, arrendator och skeppsdelägare.

När krisen mellan hertig Karl och konung Sigismund 1598 tillspetsades, tog Nils Grelsson parti för konungen och gav sig tillsammans med denne ur riket för att aldrig återvända. Hertigen konfiskerade hans egendom. Lasse Grelsson däremot stannade i Norrköping, där han bodde till slutet av sitt liv. I januari 1614 sades han vara gammal, lam och husfattig — d. v. s. bodde inlyses. Antagligen gick han kort därpå ur tiden.

Låt oss nu rikta uppmärksamheten mot Stegeborg. Året 1590 var ett typiskt mellanår, då ingenting särskilt märkligt hände. Betydande byggnadsarbeten hade under 80-talet utförts. En del av dessa var ännu igång och krävde stor extra personal. Under året blossade ryska kriget åter upp efter en tids stillestånd. Känning därav hade Stegeborg förvisso. Trupptransporter och livsmedelsändningar tog större omfattning än vanligt. Eljest gick det mesta sin gilla gång.

Under sig hade Nils Grelsson en betydande personal, vid pass 130 personer på slottet med dess bägge ladugårdar, den "södra" och Rönö (den norra.) Därtill kom ett 40-tal, som vistades här för mer eller mindre tillfälliga arbeten eller tjänster. Den fasta personalen inleddes i kategorier alltefter sina arbetsuppgifter.

Till ledningen räknades Peder predikant, slottsskrivaren Olof Jons-son, Olof vaktmästare — han förde befälet över slottsknektarna — Anders underfogde (för slottet), underskrivaren Jon Carlsson, Ingolf Månsson underfogde (för läradet) samt utan närmare känd funktion Olof Germundsson. Den kontanta delen av vederbörandets årslön varierade mellan 35 daler (Nils Grelsson) och 4 daler (underskrivaren). Därutöver bekom de kläde, skor, skinn och livsmedel till kvantitet och kvalitet skiftande efter vederbörandes rang.

Grupp två i rangordningen titulerades "slottsliiggare och utridare i läradet". Av sådana var ungefär 6 i tjänst samtidigt. I deras åligganden ingick bl. a. övervakningen av att gällande lagar för handel icke överträdades. S. k. landsköp var förbjudet, bekämpades med all kraft av myndigheterna, men florerade trots allvarliga och hårdhänta försök att dirigera allt varuutbyte till städerna. Utridarna höll bönderna och slottsliiggarna skärkarlarna (skärgårdsbefolkningen) under uppsikt.

Tredje gruppen utgjordes av "ämbetsmän", varmed då avsågs hantverksmästare. Antalet sådana var hela 20 fördelade på en klensmed, en "portenär" — väl närmast vad vi avser med vaktmästare, — en "bysseskyttare" att sköta slottsartilleriet, två kokkar, en glasmästare, en trädgårdsmästare (Erik "gardenär"), en källarredesven, en bryggare, en tunnåldare, två murmästare (Simon och Clemet), en repslagare, en slaktare, vilken tillika skötte tjänsten som "kattisefiskare" 1), en snickare, tre timmermän och en tillsyningsman vid tegelladan.

Närmast efter ämbetsmännen kom deras drängar, tillhoppa ett tiotal. Snickaren, kokarna, smeden, bryggaren, tegelbruksledaren, trädgårdsmästaren och redesvennen hade sådana medhjälpare. Till drängarna räknades också Nils klockare som skötte sång och musik i slottskapellet mot en årslön av livsmedel, 7½ alnar görliskt kläde och tre par skor.

Antalet båtsmän, tre stycken, var snarast förvånande litet i förhållande till den vid slottet stationerade "flottans" storlek: 9 båtar och 3 prämar. Dessutom minskades styrkan därigenom att en

---

1) Med kattise eller katsa avsågs en fiskebyggnad i regel omfattande tre fångstrum, flätade av vidjor och utgående från en landfäst arm.

man rynde. Av de bägge andra var den ene nylänning, d. v. s. finlandssvensk. Förklaringen till den ringa personalstyrkan är att huvulparten av besättningarna icke räknades till den ständiga slottspersonalen.

Närmast efter båtsmännen upptar rullan över anställda fyra "förlamnade" personer. Enligt vår tids terminologi åtnjöt de sjukpension. Den till rangen främste bland dem var mästern Bertil bårdskärare, möjligen identisk med Johan III:s tidigare livmedicus, Bartholdus Obsopæus. En annan, Quintin trumslagare, hade tjänstgjort vid slottsgårdsbåsen. Denna utgjordes detta år av 11 man.

Aven kvinnlig personal fanns det gott om. Fatburen betjänades av Anna fatburslustru, Kerstin väverska, bagerskan Anna Persdotter samt ytterligare 7 fruntimmer. Sju andra damer förrättade enklare sysslor och räknades till "ämetskvinnfolket". Bagerskor, stugukvinnor, pörterskor och slaktarkvinnor hörde hit.

Bland legodrängarna — de var 16 till antalet — inräknades också slottets fem fångar, vilka tydligen hölls i flitig sysselsättning. De ordinarie fiskarna var sex.

Av ladugårdarna krävde den södra 15 personers betjäning, den norra 13. Befälet förde ladugårdsfogdarna Erik Eriksson och Per Lock. Under sig hade de var sin mjölkdeja samt legodrängar och legopigor.

Kategorien tillfälligt anställda åtnjöt antingen s. k. månadskost eller utspisning beroende anställningens långvarighet. Därtill kom ersättning för utfört arbete, huvudsakligen utbetald i naturpersedlar. Ordinarie slottsprädikanten Per tjänstgjorde blott 4 månader under 1590. För honom vikarierade under 3 månader Hans prädikant, troligen den Johannes Jone Helsingius, som två år senare utnämndes till kyrkoherde i Ö. Ny. Bägge hade sina hustrur med sig. En man, som ofta hade anledning besöka Stegeborg, var kunglige byggmästaren Hans Fleming. Han ledde under dessa år den statliga byggnadsverksamheten inom Östergötland. Eljest var byggnadshantverkarna bäst representerade bland tillfällighetsarbetarna: snickare, klensmeder, murmästare, tegelslagare, alla hade de att skaffa med årets rätt stora byggnads- och underhållsarbeten.

Åtskilliga fiskare, varav två med titeln slottsfiskare tillhörde denna skara. De sistnämnda, Anders och Ragvald hade under 5 månader fiskat ute vid Häradsskär. Per Nylandare — vi har redan lärt känna honom som båtsman — vistades en vecka i samma vat-

ten och för samma ändamål, Rönöfisket sköttes av två man under 6 veckor. Vinterfiske på Bråviken idkades av tre man under ett par månader. Anders kattisefiskare — vi känner också honom förut — låg en sommarmånad vid Rönö, Fiskedon, bl. a. skötar förfärdigades av den ovan nämnde Ragvold.

Fyra sägar drevs i slottets regi. En sägare skötte driften på varje plats. Den gick, så länge det fanns tillräckligt med vatten i åarna, vid Yseltorp strax sydväst om Stegeborg 3½ månad, vid Nybble några km sydväst Söderköping 4 månader, vid Hälla (6 km sydväst slottet) och Strå (5 km söder Vadstena) 5 månader.

Djurgårdens chef, Jöns djurvaktare, inräknades också i kategorien tillfälligt anställda.

Utåt märktes kanske byggnadsarbetena mest. Största insatsen gjordes på östra och västra gavlarna samt i slottskapellet, samt på tornet. Taktäckning med bräder, läkter och taktegel kröntes så småningom med gavelrösternas prydnader: var sin stäng med flöjel och knappar, måhända de man ser ännu i det välkända sticket i *Suecia Antiqua*. Även tornaket gjordes färdigt. Man slog också ett valv — möjligen i översta tornrummet, möjligen i kapellet. Att arbetena har Hans Flemings signatur kan ej bevisas. Ett stort slottsurs uppsattes. Mästare till detta verk var Niklas klesmed. Två "segerskivor"¹⁾ hörde till. Den ena anbragtes på västra gavelns yttermur, den andra på samma murs inner sida i slottskapellet. Jöns målare utförde på hösten förgyllning och övriga måleriarbeten. Under en vecka hade han biträde av Bertil målare. En segerhammare förfärdigades ävenledes, likaså en till urverket ledande trätrappa.

Fångtornets inredning kompletterades med två stora järnstänger och fyra krampor, andra detaljer med mindre dyster användning ett förtiga. Tornporten gjordes om.

Av inre arbeten på själva stenbyggnaden må ett par särskilt nämnas. Hans Fleming utförde en predikstol till kapellet. På denna gjorde han allt arbete själv, skulptering, måleri och förgyllning. Arvodet härför blev 46 d. Den mångsysslande nederländaren hade tillverkat många predikstolar under sin konstnärliga bana. Det äldsta kända konstverket av hans hand är just en sådan, åtminstone före senaste världskrig bevarad i Lübecks domkyrka. Kappellets golv belades med 105 alnar stenflis, tillhuggna av Kurt stenhuggare. Inventarierna utökades med en kalk och en potten.

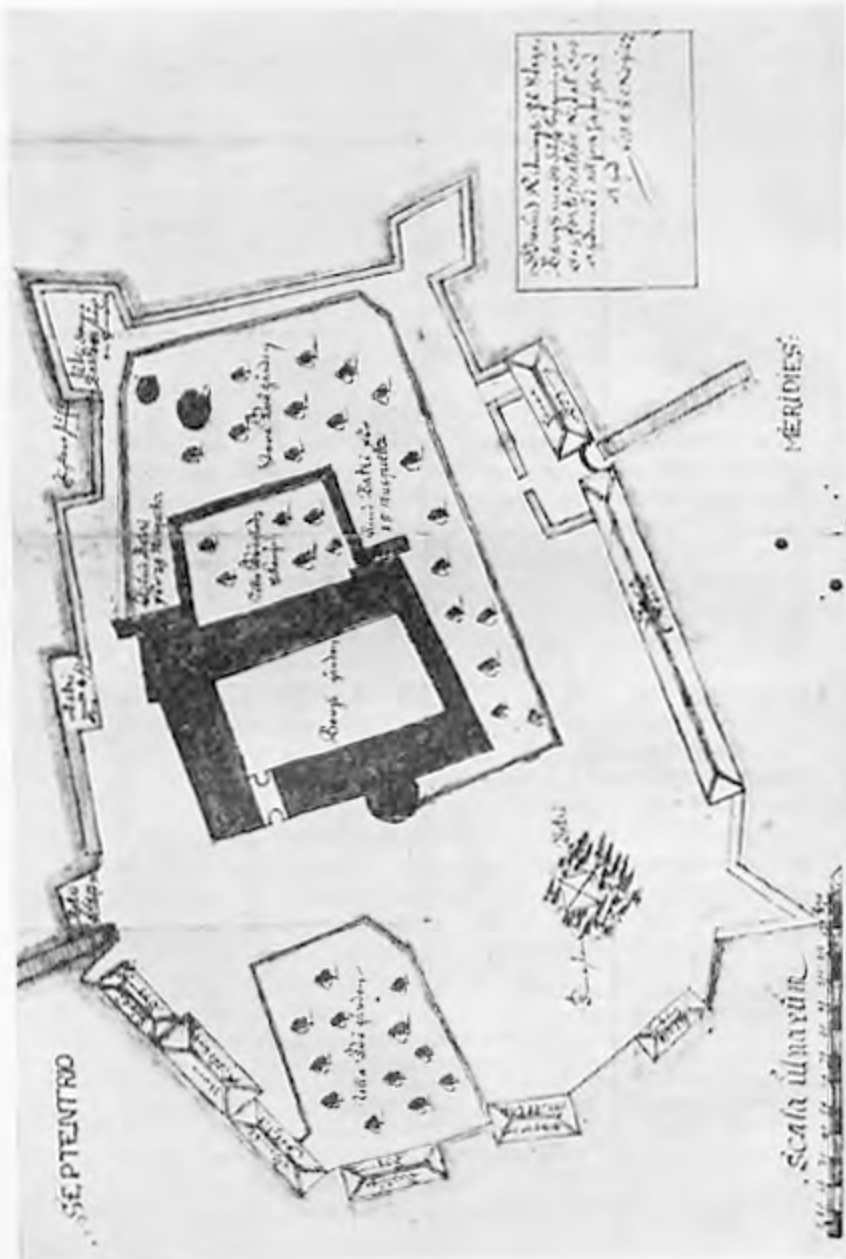
1) Seger var benämningen på stora slagur.

Även kungl. maj:ts kammare snyggades upp — försågs med nytt innetak av trä. Slottsskafferiet utrustades med rejäla stänger för upphängning av kött.

Efter vanligheten vid denna tid stormskadades under året en mängd fönster. Att här redogöra för huru många rutor eller hela fönster, som insattes eller huru mycket glas och bly, man förbrukade därtill, fyller ingen uppgift. Däremot har det sitt intresse att uppräknat samtliga lokaliteter, där reparationsarbete av denna karaktär utfördes. Det ger nämligen ett gott begrepp om huru slottsutrymmena disponerades. Även raden av mindre, kringliggande träbyggningar medtoges. Var gränsen mellan det ena och det andra skall dragas är nämligen vanskligt att avgöra.

Kungl. maj:ts kammare	Bagarestugan
Rundelen	Fiskarestugan
Hertigkammaren	Bårdskårarekammaren
Stora jungfrukammaren	Glasmästarekammaren
Lilla jungfrukammaren	Underfogdestugan
Kyrkokammaren	Smedstugan
Prästkammaren	Skinnarekammaren
Kungl. maj:ts stall	Smedjekammaren
Arkläkarkammaren	Örtagårdsstugan
Portstugan	Stuga bredvid denna
Fogdestugan	Stallstugan
Skrivarekammaren	Gamla skänkekammaren
Två kökskamrar	Fogdekällaren
Vaktmästarekammare	
Foglekammaren i "korsbyggningen"	
Översta kammaren i "korsbyggningen"	

Planritning visande Stegeborg vid 1600-talets mitt. Originalet utfört av lantmätaren Jean De Rogier, förvaras i Kungl. Biblioteket. Byggnaderna och anläggningarna utmed slottsholmens strand med början gjord t. v. om södra bron och medsols är: Stora stallet, lilla stallet, brygg- och malthus, bastu (äroinvid Lilla trädgården), gamla kansliet, norra köket, junkerbyggningen (avsedd för yngre uppväxtande hovmän), batteri för musketerare (just intill norra bron), batteri med fyra kanoner, fiskarestuga, smedja placerad på nordöstra bastionen, herrbyggning (för hovets uppväxtning). På en bergknalle sydväst slottet är ett batteri placerat. Norr och söder om "Lilla trädgårdsskansen" finnes batterier för 29 respektive 15 musketerare. Se nästa sida.

SEPTENTRIO

MERIDIES

Scala unarum

Mons. de la Roche de la Roche.
Remp. garden. Vinea. Vinea sub garden.
Arbor. Meridies. Septentrio.

Åtskilliga rum saknas tydligitvis i listan, förträdesvis de mera representativa. Man får likväl en levande bild, om den nyanserade yrkesutövningen på slottsholmen. Trähusbebyggelsen längs stränderna nedanför slottet fick sin del av årets arbeten. Intill båtuset uppfördes en ny smedja, sannolikt vid skeppsgården öster om slottet. Den omfattade två hamnar, smidesässja och en genom taket dragen pipa. Medelst en brygga förband man den med båtuset. Sistnämnda försågs med en ny dörr, eldstad, under vilken pålades, samt en överbyggnad med "fiskarstugor" — antagligen bostäder för fiskare. För fiskets vidkommande må även nämnas tillkomsten av två nya fiskesumpar, längslädar, nya nyttar, istrampor och betydande förbättringar på katsan.

Kvarnar och sägar renoverades på en del punkter. Hälla fick nytt sågblad, Strå ny sågmule och två axlar, Yxeltorp en ny sågfil. Mjölkkvarnen vid Yxeltorp tilldelades ett kvarnsegel och väderkvarnen på kvarnholmen väster om slottsholmen fick vingarna förbättrade.

Verklüstarans stall — även det låg vid strandkanten — tillhörde årets arbetsobjekt. Nya spiltor, krubbor, golvtäljor och spänklätt tak blev frukten av arbetsbördan. Stora bryggan utanför reparerades för att vara i gott skick till trupptransporterna. I det sammanhanget fick sig också höladorna en översyn.

Vid tegelbruket utgjordes insatserna av takläggning med spån på lilla tegellådan och en stuga invid denna. Två dikesgrävare hade arbete med uppkastning av lera vid verket, något som tyder på, att det legat på fastlandet, rimligen på södra sidan Slättbaken. Man grävde dikesstrimlor tre alnar breda och lika djupa. Arbetelönen för en fanns längd utgjorde $4\frac{1}{2}$ öre. Kalkklogarna, där den för murningsarbetena oundgängliga kalken förvarades, låg däremot invid strandkanten på slottsholmen. Takomläggning och broförbättringar var även här de viktigaste uppgifterna. Några nya kalkbäljor kom också till.

Brygghus och slaktarhus blev föremål för liknande verksamhet. I det förstnämnda förbättrade och utvidgade en kopparslagare bryggpannan, vartill krouan bestod huvuddelen av kopparen.

Småreparationer utfördes vidare på skaffarebod, vedgårdspost, svinstia, skrivarestuga samt bårdskårarekammare. Trädgården fick ett delvis nytt plank och anordningarna i kryddsängarna bättre på. En pörtelave tillverkades, fogdestugan inreddes med

ett skåp för bröd och mat, dess brygga reparerades (ifrågasvarande byggnad låg således vid stranden). Repslageriet fick ett nytt hjul.

En ny bro med vindbrygga, poster och stänger såg också dagens ljus. Det framgår dessvärre icke av handlingarna om den låg på södra eller norra sidan om slottet.

En livlig verksamhet rådde också i skeppsgården, där mängder av takspik, låtspik, halvreckling (spik), tjära, bräder, glas och annat gick åt till underhållet av båtar, prämar, galejor och espingar. Prämarna — tre till antalet — måste för de stora sand- och kalktransporterna bottnas och brödfodras. Galejan Svanen fick 18 nya glusrutor insatta. Den hade haft en äventyrlig vinter — legat infrusen i skärgården. Espingon, vilken under året gjorde turer till Norrköping och Brännäs (senare kallat Bråborg) med bräder och spannmål (för att hämta salt,) till Stockholm för att leverera kläde, pengar och proviant, fodrades och fick sin "vandring" — tydligen ett spel avsett för lastning och lossning — renoverad.

En betydande arbetsinsats gjordes vid Skällyviks kyrka. Vari denna bestått, framgår icke av Nils Grelssons och hans skrivares redovisning. Vi kan konstatera, att 15.800 murtegel, 20 läster (troligen = 240 tunnor) kalk samt 5 tolfter takbräder ätgätt. I själva verket markerade den omsdaningen till en korskyrka i renässansstil. Materialförbrukningen tyder på att det rört sig om en betydande tillbyggnad. Kristoffer murmästare ledde arbetena. Intet tvivel kan råda om att Hans Fleming svarat för den arkitektoniska utformningen av verket.

Trupptransporterna, särskilt då kavalleri var med i spelet, utgjorde otvivelaktigt ett av de livfullaste inslagen i slottets vardagsrutin. I början av året bröt ryssarna stilleståndet med Sverige genom att angripa Narva, som emellid försvarades. En ny provisorisk vapenvila gav respit för utrustning och överskeppning av erforderliga svenska reserver till Estland. Riksdagen beviljade i mars anslag för fortsatt krigföring. Östgöta ryttare fick ny befälhavare i april, Bengt Slatte till Malmö (i Kvillinge socken). Efter organisationsarbetet mönstrades ryttarfanan den sista maj 379 hästar starkt. Första kontingenten över Stegeborg steg ombord den 18 juli och utgjordes av 99 man. Någon utspisning från slottet erhöll den ej. För överfärden tog den med sig herreöl och salt. Fyra dagar därpå steg 32 man ombord på Jakob Perssons

skepp, likaledes försedda med öl — denna gång fogdeöl — och salt. Något senare embarkerade 34 västgötaryttare hos Estjörn skeppare. Innan de avseglade förplägades de med fär- och lammstek samt fogdeöl. I sista omgången kom en grupp om 8 västgötaryttare. De bjöds på skärgäddor före avfärden.

Några kostnader för inredning av fartygen noterades icke i slottsräkenskaper. De för hästtransporter nödvändiga spiltorna, krubborna och golvförstärkningarna torde således redan tidigare ha iordningsställts. Ätminstone Jakob Persson, borgare i Norrköping, var van att segla för kronan och hade förmodligen inrättat sig därefter. Själva överresan blev — åtminstone för östgötarnas vidkommande — ganska äventyrlig. Tillhoppa förlorade fanan 15 hästar, vilka "blevo i havet". Huru många av dessa, som ingått i stegeborgskontingenten, vet vi ej.

Flera provianttransporter mellan Stegeborg och Narva följde under året. Härfor befraktades fartyg från skilda orter. En Nils Jute i Söderköping tog förutom livsmedel också ombord passagerare i kronans ärenden. Hans fartyg inreddes under medverkan av tre andra söderköpingsborgare: Gert Kruse, Hans Bergesson och Olof Henriksson. Det förekom också under årets lopp, att man vid skeppsgården specialutrustade fartyg, som skulle intaga last för kronans räkning i andra hamnar vanligen Söderköping, men också Norrköping.

Under en sexveckorsperiod gästades slottet av en grupp hingst-ridare, understallmästaren Karl Bengtsson och 12 män. Huruvida det fanns något samband med deras vistelse vid Stegeborg och den bagagetransport till Tyskland, som av slottskepparen Jakob Andersson utfördes åt drottningen, framgår icke av bevarade räkenskaper. Det är möjligt, att Gunilla Bielke själv medföljt denna lägenhet. Att hon under alla omständigheter vistats i trakterna under årets förra del är i hög grad sannolikt. Hon var då sysselsatt med att ansenligt utvidga sitt fäderne- och födelsegods Liljestad i Skönberga socken. Så väl denna som i Mogata socken verkställde hon gårdshyten med Christofer von Scheiding, prinsessan Annas hovmästare.

Av andra resor, företagna av slottspersonalen må några nämnas. Nils Gregersson var i Stockholm i slutet av februari tillsammans med Olof slotts skrivare för att överlämna och svara för föregående års slottsräkenskaper. Mäster Hans Fleming begav sig

en gång från Stegeborg till Uppsala, där konungen för tillfället vistades. Han hade en del "schampluner" (ritningar) att visa upp.

Vid samma tillfälle medföljde även Erik trädgårdsmästare för att överlämna ett parti av slottsträdgårdens frukt till majestäten.

På ladugårdarnas ägor arbetade under året en hel del extra personal. Dagsverkande bönder insattes i höbärgning. Att slika deras törst fordrades drygt 12 tunnor öl. Huru många karlar, som deltog, vet vi icke. Talrika arbetsinsatser på skilda fält gjorde, icke minst med tröskning och vedhuggning en skara "bottnekarlar", d. v. s. folk från Bottniska vikens stränder. De och dalkarlarna spelade vid denna tid rollen av vandrande säsongsarbetare. Alltefter arbetets art utbetalades dagsersättningar med 1—3 öre, vartill kom förplånad — ganska riklig, ehuru föga omväxlande. Av sovel kunde ingå 1/4 kg. strömming, 1 1/2 hg. torr mört, 3 hg. fläsk samt 1 kg. kött — allt räknat per man och vecka. Dagsförbrukningen av öl gick upp till 4—5 liter per man. Till två tredjedelar ingick det enklare spiseölet. Återstoden utgjordes av svenneöl. Hårtill kom mjöl, bröd och gryn.

Bottnekarlarna var icke ensamma om att komma vandrande till Stegeborg. Fyra gånger om året — så också 1590 — kom "socknedjåkarna", d. v. s. eleverna i Söderköpings skola, för att titta ihop till sitt uppehälle under skolterminerna. Till dem utanordnades sammanlagt 1/2 tunna skrätt bröd, 5 marker (drygt två kg.) ost, 3/4 kropp nötkött, 1/2 hispund (4—5 kg) fläsk, lika mycket av vardera torr id och torra gåddor. Huru många piltarna var, vet vi icke. Vi vågar förmoda, att de varje gång kvitterat genom att visa sin färdighet i sång och musik.

Från Söderköping hade man på slottet också ett par andra tiggande söderköpingsgäster, två "spetalskärningar", alltså gummor från hospitalet, på väg till Stockholm. Litet bröd och torr id medförde de i väggkost, då de drog vidare, kanske som fripassagerare på någon till huvudstaden destinerad skuta.

Mer glans över livet på slottet blev det fem år senare, då Johan III:s dotter med Katarina Jagellonica, prinsessan Anna, drog in som härskarinna på Stegeborg. Med ett kortare avbrott förblev det under återstoden av sin storhetstid fursteboning. Men glansen kom att snabbt tunnas av för att tillsist förbytas i den tristaste vardagsristess. Men den delen av slottets historia är redan väl känd, och behöver ej här rekapituleras.